

Nepostavené Brno – akademická čtvrť na Kraví hoře

Ing. arch. David Bureš
Školitel: Prof. ing. arch. Petr Pelčák
Ústav navrhování III, FA VUT Brno

Jedním z největších urbanistických záměrů meziválečného období v Brně se stal projekt výstavby univerzitního města na Kraví hoře a Akademickém náměstí. Na utváření jeho podoby participovali nejvýznamnější čeští architekti. Nakonec však byl realizován pouze drobný střípek.

Klíčová slova: Kraví hora, Akademické náměstí, akademická čtvrť, Masarykova univerzita, urbanistické řešení univerzitního města, zemská nemocnice

Brno Unbuilt – Academic Quarter at Kraví hora

One of the largest urban projects in the interwar period in Brno was a project of a university town on Kraví hora and the Academic Square. The most important Czech architects participated in the creation of its form. However it was finally realized only a small crock.

Keywords: Kraví hora, Academic Square, academic quarter, Masaryk university, urban form of university, land hospital

Meziválečné Brno. Vrylo se do povědomí především jako centrum moderní architektury. Vzniklo zde nejen množství prvotřídních a výjimečných staveb, ale i řada nerealizovaných návrhů, z nichž mnohé vykazovaly neobyčejnou kvalitu.

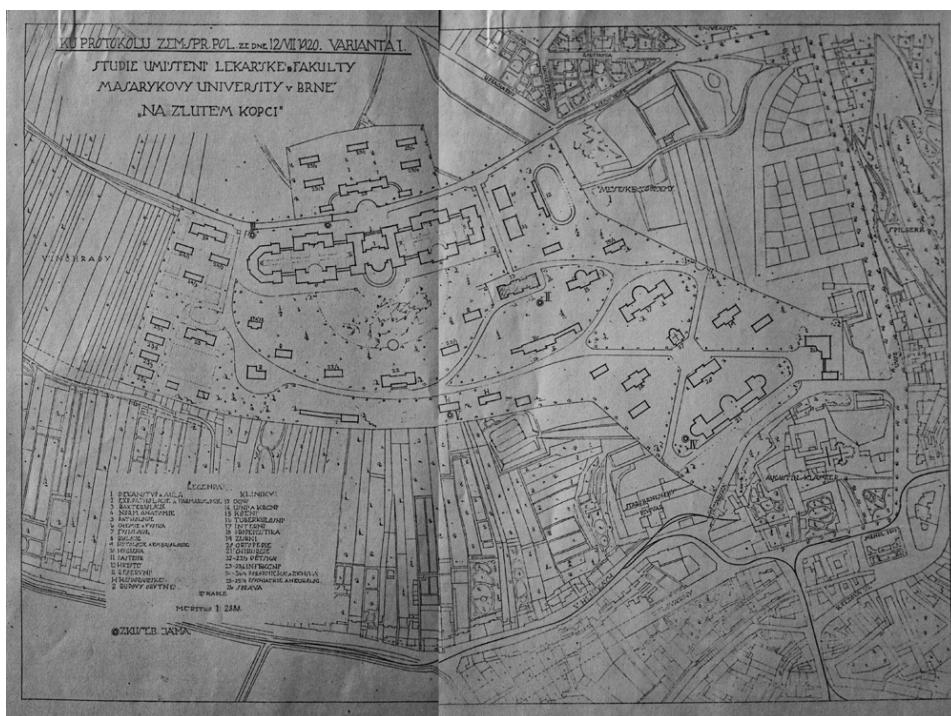
Jedním z největších projektů¹ prvorepublikové éry, který ale nakonec zůstal jen na papíře, byl smělý plán výstavby Akademického náměstí a Univerzitního města na Kraví hoře. Tento záměr zahrnoval velký soubor univerzitních budov nově vzniklé Masarykovy univerzity, přičemž plán počítal také s rozšířením brněnské techniky a přesunout se sem měla i zemská nemocnice. Měl tak vzniknout velký kampus, který

¹ Předpokládané investiční náklady pro výstavbu univerzitního města na Kraví hoře byly odhadovány na 250 mil. a na Akademické náměstí 100-150 mil. (ŠEL, B. Výstavba klinik a klinických oddělení Masarykovy univerzity. Brno: Vládní rada pro výstavbu, 1933.)

by se rozprostíral od dnešní ulice Kounicova až po Náměstí Míru. Na podobu kampusu bylo vysááno několik architektonických soutěží².

1 Nová zemská nemocnice

Neopomenutelnou roli při formování podoby univerzitního města na Kraví hoře sehrálo budování nové zemské nemocnice. Nemocnice u svaté Anny nedostačovala potřebám rostoucího města a ještě rakouské ministerstvo zdravotnictví v roce 1907 rozhodlo a stavbě nové nemocnice. Stavenišť bylo několik, nejvážněji se však uvažovalo o pozemcích na jižním svahu Žlutého kopce (obr. č.1) mezi Lipovou, Kohnovou cihelnou a pivovarem. Na konkrétní podobu nemocnice byla dokonce v roce 1921 vysáána architektonická soutěž³.

Obrázek 1: Studie umístění Lékařské fakulty Masarykovy univerzity a zemské nemocnice z roku 1920. Zdroj: archiv Masarykovy univerzity

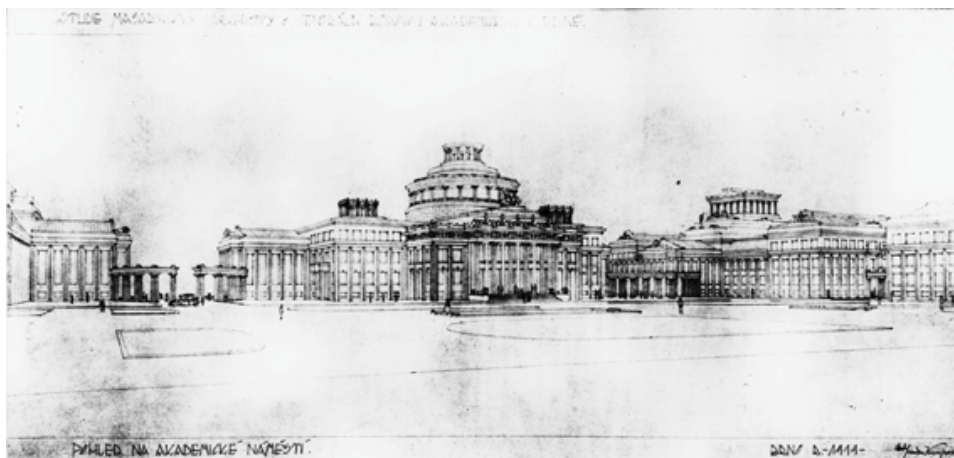
² KUDĚLKOVÁ, L. Nerealizovaná výstavba univerzitního městečka. (Dostupné na: <http://kravihora.hvezdarna.cz/index.php?sekce=kampus>)

³ ŠEL, B. Výstavba klinik a klinických oddělení Masarykovy univerzity. Brno: Vládní rada pro výstavbu, 1933. Historický přehled s. 1-7

Ta ovšem prokázala neúměrné náklady na stavbu (zejména komunikace). Významně se také projevil vliv lobistických skupin, které na těchto atraktivních pozemcích chtěli umístit „milionářskou čtvrť“ a postavit zde vily bohatých. Proto nové zemské zřízení od stavby na Žlutém kopci v roce 1930 ustoupilo. Další vývoj v meziválečném období už pak byl spjat právě se zmíněnou výstavbou univerzitního města na Kraví hoře. Velkým motivem bylo mimo jiné spojení s lékařskou fakultou a využití významných výzkumných kapacit pro služby právě zemské nemocnice, např. prof. Trýba, prof. Ningera, prof. Bakeše nebo prof. Bělohradského.

2 Univerzitní město, první krůčky

Počátek úvah o budování univerzitního města byl samozřejmě bezprostředně spojen se vznikem Masarykovy univerzity v roce 1919. Nová vysoká škola neměla jakékoli zázemí a hledala provizorní azyl v budovách, které původně nebyly určeny školním účelům. Proto velmi záhy začaly vznikat studie nových vysokoškolských souborů. Ze zmínku stojí především studie nového městského architekta Jindřicha Kumpošta z roku 1919. Pro umístění akademické čtvrti si vybral pozemky mezi ulicemi Kounicova a Veveří (Akademické náměstí) a svahy Kraví hory. Svou vizi pojal skutečně velkoryse a monumentálně – jako chrám vědění (obr. č.2).

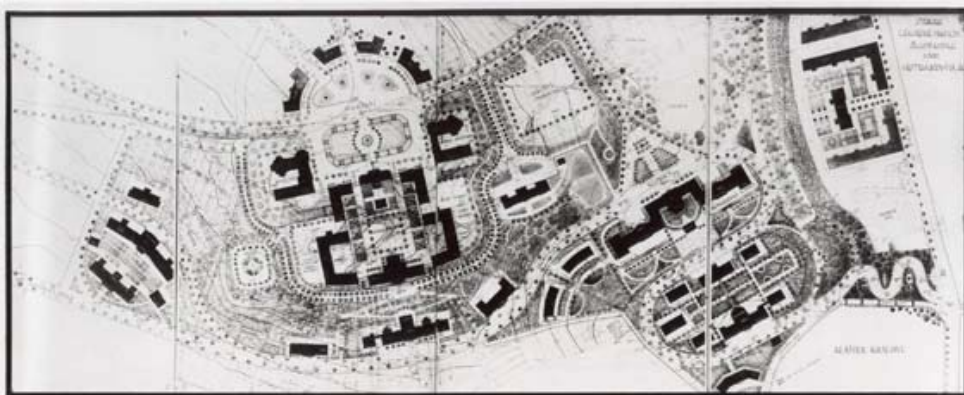

Obrázek 2: Studie univerzitního města, Akademické náměstí, Jindřich Kumpošt, 1919. Zdroj: archiv Masarykovy univerzity, Muzeum Města Brna

3 Univerzitní město, hledání urbanistické koncepce

Počáteční nahodilé hledání formy vystřídal promyšlený a záměrný postup. Zemský úřad připravil ve spolupráci s vedením Masarykovy univerzity trojici architektonických soutěží. Ta první z roku 1921 předpoklady nenaplnila. Do soutěže přišlo 6 návrhů, posuzovány byly takovými osobnostmi jako profesor Karel Kepka nebo profesor Emil Králík, jako vítězný však nebyl vybrán žádný. Dalšími cenami byly poctěny projekty

„Volga“ autorského kolektivu Jaroslava Grunta, Miloše Lamla (dělená 2. cena, obr. č.3), „Pax“ Adolfa Liebschera (taktéž 2.cena) a „Helgoland“ Jindřicha Kumpošta (3.cena)⁴

Obrázek 3: Alternativní soutěžní návrh na budovy Masarykovy univerzity, Miloš Laml, Jaroslav Grunt, Stanislav Kučera, 2.cena, 1921. Zdroj: archiv Masarykovy univerzity

Druhá soutěž z roku 1923 byla mnohem úspěšnější. Jejím cílem bylo získat ideové zastavění Kraví hory, části Žlutého kopce a Babákova náměstí. Stavební program byl obrovský. Soutěžící měly umístit přírodovědecké a lékařské fakulty, jejich teoretické ústavy (ústav soudního lékařství a sociálního lékařství), novou zemskou nemocnici, psychiatrickou kliniku. Vyřešeno mělo být napojení na stávající městskou strukturu a zregulována doprava. Měla být navržena podoba zástavby mezi ulicí Novou⁵ a Veveří, kde měla být umístěna právnická fakulta, filozofická fakulta, rektorát a knihovna Masarykovy univerzity. Neopomenuto mělo být rozšíření brněnské techniky a také situování budovy okresního a krajského soudu⁶. Do soutěže bylo přihlášeno 9 návrhů, tím vítězným se stal projekt Jaroslava Grunta, Josefa Šálka a Miloše Lamla. Tato soutěž se stala základem pro pozdější vývoj kolem univerzitního města.

Poslední architektonická soutěž mezi válkami proběhla v roce 1932. Stavební program⁷ se tvořil na základě soutěže z roku 1923 soustavně od jejího ukončení. Za téměř celé desetiletí byl tak dotažen do nejmenších detailů. Byl značně změněn a

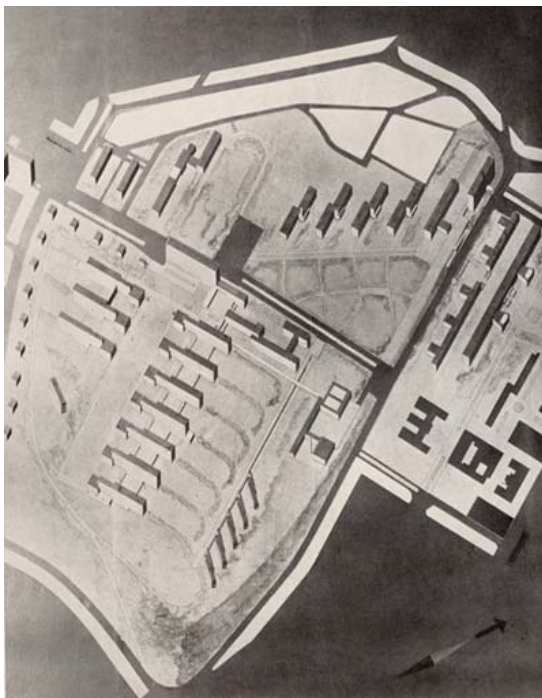
⁴ Moravský zemský archiv

⁵ dnešní ulice Lidická

⁶ ŠEL, B. Výstavba klinik a klinických oddělení Masarykovy univerzity. Brno: Vládní rada pro výstavbu, 1933. Historický přehled s. 1-7

⁷ Archiv Masarykovy univerzity

redukován. Byly vynechány teoretické ústavy, které měly být ponechány na svých stávajících místech, z předmětu bylo vypuštěno řešení Akademického náměstí. Naproti tomu byla ale zvětšena kapacita lůžek na klinikách o lůžka zemské nemocnice, byla zde umístěna filiálka pro zajištění a výrobu nemocničního materiálu a společný fyzikální ústav českých vysokých škol v Brně. Vítězný projekt opět nebyl vybrán, dalšími cenami byly poctěny návrhy Bohuslava Fuchse a Jindřicha Kumpošta (2.cena) a Emila Králíka (3.cena).

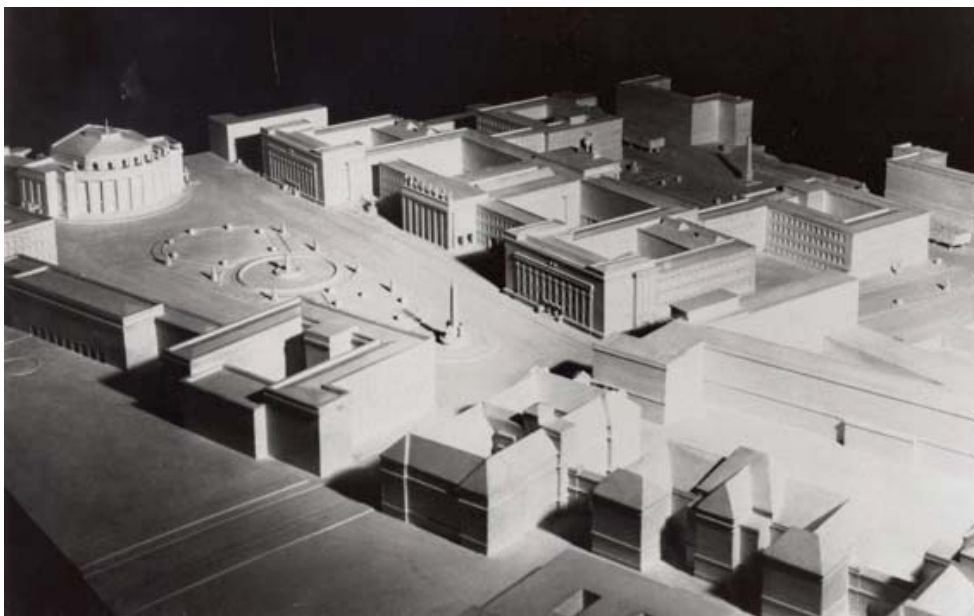
Obrázek 4: Soutěžní návrh na zastavění Kraví hory, Bohuslav Fuchs, Jindřich Kumpošt, 2.cena, 1932. Zdroj: archiv Masarykovy univerzity, Muzeum města Brna

4 Akademické náměstí, realizace

V těsném závěsu za soutěží z roku 1923, která definovala základní urbanistickou koncepci a stavební program, proběhla v roce 1924 dílčí soutěž na regulaci a definitivní podobu Akademického náměstí, tedy prostoru mezi ulicemi Veveří a Kounicovou. Vítěz znovu nebyl určen. Druhou cenu získal pražský architekt Alois Dryák⁸. Vítězný tým z roku 1923 (Jaroslav Grunt, Miloš Laml, Josef Šálek), který vtiskl akademickému náměstí základní podobu, se umístil až na 4. místě. Pověřen

⁸ Archiv města Brna. Pracoviště Kuřim.

vypracováním definitivního projektu a podoby samotného Akademického náměstí byl nakonec právě Alois Dryák (obr. č.5). Se stavbou se začalo v roce 1928, kdy byl položen základní kámen právnické fakulty. První posluchače dokončená fakulta přivítala v roce 1932.

Obrázek 5: Fotografie modelu návrhu regulace Akademického náměstí, Alois Dryák, 2.cena, 1924. Zdroj: archiv Masarykovy univerzity)

5. Konec záměru, směr poválečného vývoje

Zatímco v místě Akademického náměstí se začal projekt stávat realitou, staveniště na Kraví hoře provázela smůla. Vítězný návrh byl sice vybrán, ale budil velké emoce. Plán vyžadoval velké investice a to zejména do úpravy staveniště, bylo poukazováno na nevhodnost umístění nemocnice na kopci (dostupnost, nechráněnost,...), nenávratné narušení panoramatu města. Definitivní ránu projektu zasadil vládní rada pověřený pro výstavbu architekt Bohumil Šel. Ten i přestože byl členem soutěžní poroty a přímo se podílel na výběru vítězného návrhu, nikdy se neztotožnil s jejím výsledkem a intenzivně loboval za jeho zrušení a přemístění záměru na jiné pozemky v Králově Poli. Jeho intervence⁹ stala se pro projekt osudnou.

⁹ Nevhodné místo pro brněnskou universitu? Lidové noviny 18. 2. 1933, s. 2, ŠEL, B. Výstavba klinik a klinických oddělení Masarykovy univerzity. Brno: Vládní rada pro výstavbu, 1933.

Smutný osud nakonec potkal i staveniště na Akademickém náměstí. Právnická fakulta byla dokončena, připravovala se výstavba filozofické fakulty. Přes slibný začátek její stavbu ale zastavil nedostatek finančních prostředků a následně válka. Právnická fakulta tak zůstala jedinou realizovanou stopou největšího investičního záměru meziválečného Brna.

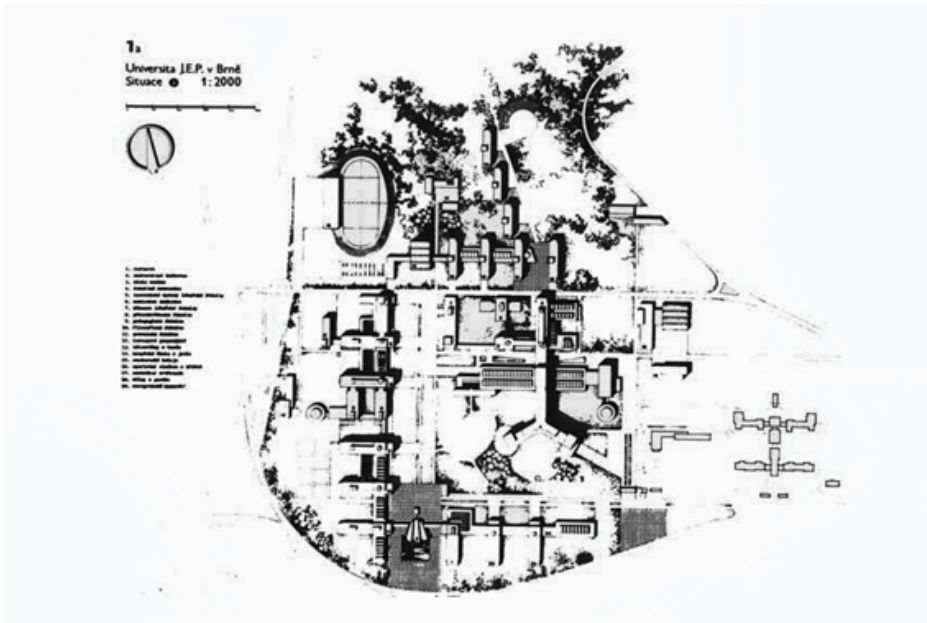
Myšlenka společného univerzitního města vysokých škol v Brně ještě probleskla na jaře 1946, kdy Ministerstvo školství doporučilo Zemskému národnímu výboru vybudování takového souboru, ovšem na zcela jiném místě, v Bohunicích. Toto doporučení se střetlo se snahami představitelů lékařské a filozofické fakulty, kteří usilovali o realizaci původního meziválečného záměru v oblasti Kraví hory a Akademického náměstí. Všechny pokusy o znovuoživení prvorepublikového návrhu však byly marné, projekt univerzitního města na Kraví hoře byl definitivně opuštěn a další poválečný vývoj ve výstavbě univerzitního kampusu už se nikdy neubíral cestou k jednomu velkému společnému komplexu všech brněnských vysokých škol v těsné blízkosti městského centra, ale nabral směr k decentralizovaným samostatným školním souborům na městské periferii

V umístění kampusu Masarykovy univerzity sehrálo klíčovou úlohu rozhodnutí o vybudování nové Fakultní nemocnice. Vhodným staveništěm pro tento záměr se staly pozemky v jihozápadní bráně v Brně - Bohunicích, se kterým byla od počátku 50. let minulého století spjata budoucnost kampusu Masarykovy univerzity. Přípravy na vybudování univerzitního města byly velmi zdlouhavé a protáhly se na celou druhou polovinu 20. století. Na přípravě projektu se podílel např. Bedřich Rozehnal (obr. č.6) nebo Miroslav Spurný. Vypsány byly dvě architektonicko-urbanistické soutěže (1975 a 2000)¹⁰. Stavba samotná začala podle návrhu Jaromíra Černého, Karla Tuzy a Petra Uhlíře až v roce 2004, tedy více než 80 let po zrodu myšlenky na vybudování univerzitního kampusu.

5 Cíle práce

Náplní práce je zkoumat archivní materiály a statistická data meziválečného období. Na jejich základě pak analyzovat sociologické, demografické a ekonomické aspekty, jakož i společenské a politické ambice, které přímo ovlivňovaly formování plánovacího procesu výstavby univerzitního kampusu. Najít klíčové faktory podílející se na nerealizování tohoto záměru a jeho opuštění.

¹⁰ Pulec, J. Historie úsilí o vybudování kampusu Masarykovy univerzity v Brně mezi léty 1919-2000. (Dostupné na: <http://www.muni.cz/general/events/p233332/preparation>)

Obrázek 6: Studie univerzitního kampusu v Bohunicích, Bedřich Rozehnal, 1971 .
Zdroj: archiv Masarykovy univerzity

6 Seznam použité literatury a pramenů

CRHONEK, Iloš. *Architekt Bohuslav Fuchs*. Brno: Petrov, 1995. ISBN 80-85247-62-3.

KORYČÁNEK, Rostislav. *Česká architektura v německém Brně: Město jako ideální krajina nacionalismu*. Brno: ERA, 2003. ISBN 80-86517-31-4.

KUDĚLKOVÁ, Lenka. KUDĚLKA, Zdeněk. CHATRNÝ, Jindřich. *O nové Brno, Brněnská architektura 1919-1939*. Brno: Muzeum města Brna, 2000. ISBN 80-901969-6-9.

SPAZIER, Rudolf. *Brno zítřka*. ŠŇUPÁREK, Richard. OTOUPALÍK, Alois. PEŇÁZ, Josef. – TUREČEK, Bohumil. Brno: Polygrafie, 1939.

ŠEL, Bohumil. *Výstavba klinik a klinických oddělení Masarykovy univerzity*. Brno: 1933. Věstník vydaný vládním radou Bohumilem Šelem za účelem zpochybnění výsledků soutěže na Zastavění Kraví hory v roce 1933.

PULEC, Jiří. *Historie úsilí o vybudování kampusu Masarykovy univerzity v Brně mezi léty 1919-2000*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. Přístup: http://www.muni.cz/media/docs/923/Urb_arch_soutez.pdf. Výňatek ze zadávacích podkladů ze soutěže na kampus Masarykovy univerzity v roce 2000.

SCHMIDT, Eduard. *Úsilí o dobudování kampusu Masarykovy univerzity v Brně mezi léty 1992-2000*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. Přístup: http://www.muni.cz/media/docs/923/Urb_arch_soutez.pdf. Výňatek ze zadávacích podkladů ze soutěže na kampus Masarykovy univerzity v roce 2000.

KUDĚLKOVÁ, Lenka. *Nerealizovaná výstavba univerzitního městečka*. Přístup: <http://kravihora.hvezdarna.cz/index.php?sekce=kampus>. Článek na webu mapujícím Kraví horu.

Archiv města Brna, pracoviště Kuřim, nezpracovaná část sbírek.

Moravský zemský archiv, pracoviště Brno – Bohunice, fond D24 Sbíрка map a plánů veřejných budov v zemi moravskoslezské.

Archiv Masarykovy univerzity.

Archiv Muzea města Brna, pracoviště Špilbek, fond A2.